

УДК 821.161.2

УРИСЬ Т. Ю.

НАЦІОНАЛЬНИЙ МОДУС У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ ІГОРЯ ПАВЛЮКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «БУНТ»)

У статті розглядається національний модус поетичного доробку Ігоря Павлюка як представника сучасного українського традиційного письменства. Зокрема, аналізуються національні мотиви, національно закорінені образи, типові народнопоетичні символи його поетичної творчості на матеріалі однієї з його збірок «Бунт».

Ключові слова: модус, національний модус, традиційність, націоцентричність, органічна література.

Сучасна література буває розмаїттям стилів, адже має задовольнити естетичні потреби різних читачів. Із цього огрому літератури можна виокремити когорту письменників, творчість яких вирізняється своєю органічністю, природністю, традиційністю, національною закоріненістю. Таку літературу відносимо до націоцентричної, і прикладом такого роду творчості є письменницький доробок Ігоря Павлюка. Він відчуває себе частиною українського світу. Його «органіка» йде з самих коренів, адже він глибоко вріс в українську землю. Мотиви його збірки зрозумілі й близькі кожному справжньому українцеві (мотив дитинства і роду, служіння митця народові, мотив великої та малої Батьківщини тощо). Твори І. Павлюка змушують задуматися над власним буттям, долею, над змістом та істинністю свого життя. Доля митця, його світогляд відображають національну самобутність, укоріненість та історичну свідомість українського народу. В його художньому слові живе національний дух.

Про поетичну творчість Ігоря Павлюка писали багато, проте ці дослідження обмежуються численними рецензіями на окремі твори і збірки, передмовами, відгуками й літературними портретами. У межах названих літературознавчих жанрів художнє слово митця розглядали Б. Олійник,

М. Якубовська, В. Базилевський, Ю. Колісник, В. Слапчук, Я. Голобородько, П. Іванишин та ін.; висвітлюється доробок цього письменника і в монографії О. Пухонської «Творчість Ігоря Павлюка: проблематика та тропіка».

Мета цієї статті – проаналізувати ліричні твори збірки «Бунт» представника сучасного українського традиційного письменства Ігоря Павлюка з позиції виявлення специфіки функціонування в ній національного модусу.

Наше дослідження варто розпочати з визначення самого поняття «модус», що є багатоаспектним, оскільки перебуває в понятійному апараті філософії, логіки, лінгвістики і літературознавства. Визначають його як «спосіб чого-небудь». До поняття модусу по відношенню до літературного твору вперше звернувся Н. Фрай: «модус» він розглядав як спосіб існування героя в літературному творі [4]. У сучасній теорії літератури «модус», як правило, зводиться до однієї зі сторін художнього змісту літературного твору: до пафосу ідейної оцінки (Г. Поспелов) [2] чи до типу авторської емоційності (В. Халізов) [5] як категорій авторської позиції. В. Тюпа дав власне визначення поняттю «модус художності», назвавши його всеосяжною характеристикою художнього цілого, тим чи іншим родом цілісності, який передбачає не тільки відповідний тип героя і ситуації, авторської позиції і читацького сприйняття, але внутрішньо єдину систему цінностей і відповідну їй поетику» [3, 358].

Модус творчості, на нашу думку, – це спосіб, певний лад, що зумовлює специфіку мотивів як образної системи, так і всієї авторської концепції. В основі національного модусу творчості лежить національний тип мислення. Автор розкриває свої ідеї в контексті національних, реалізуючи власні ідеї через національні мотиви, національно закорінені образи, типові народнопоетичні символи, національні архетипи як наскрізні символічні структури ментальності. Він є носієм національного духу і реалізатором національної ідеї.

Естетичною домінантою творчості Ігоря Павлюка є її національний модус. Літературознавчий аналіз текстів митця показує чітку картину його внутрішнього світу, переконливо українського. Для нього ідеалами поетів-борців залишаються Тарас Шевченко і Василь Стус. Автор повертається до витоків своїх національних почуттів, до тих першоджерел, що живлять його національний дух.

Поезія Ігоря Павлюка багатовекторна і багатогранна, але в ній чітко простежується українська тематика. Можна сказати, що лейтмотивом його творчості є її національна спрямованість. Любов до Батьківщини більшою чи меншою мірою відчувається в кожному рядку його поезії. Дотичними до цього мотиву є мотиви роду, дитинства, «малої» батьківщини, закоріненості, відданості Вітчизні, прив'язаності до неї, надії, віри в краще майбутнє, боротьби і революції, історичного минулого, ролі митця й мистецтва в житті народу.

Однією з провідних тем творчості Ігоря Павлюка є спогади про дитинство. Тому не дивно, що цей мотив проходить крізь майже всі його вірші. Перша поезія, що це ілюструє, – «Поліський край придумав мене» (присвячена пам'яті мами): «Кульбаби й дід із кулею в плечах. // Померла мама. // Доля усміхалась... // І спав старенький песик на руках // Маленького плаксивого вандала» [1, 9].

Мотив дитинства пов'язаний з мотивом національного самовідчуття митця, укоріненості в рідну землю: «Отут моє крилатіє коріння, / З яким я до початку полечу... Небо дитинства мого / Травами заростає...» (цикл «Сни рідної землі») [1, 46].

Твори, присвячені темі дитинства, носять автобіографічний характер і пов'язані з власним пережитим болем поета, адже ріс він майже сиротою, про що згадувалося вище. Але в серці митця залишилися «спогади рожево-голубі», картини яких малюють образи, нові й водночас традиційні – поле, хліб, сонце, калиновий вінець, тому оптимізмом наповнюється серце, коли перечитуєш ці поезії. Серед пережитого є і приємні згадки, які знаходимо в

поезії «В нашій хаті», з якої постає мотив роду і який реалізується через теплі й світлі образи «старійшин» родини («прабабусі», «діда», «мами»), зображені в яскравому світлі: «...Прабабуся вишиває поле – // Полотно на білім полотні... // Сонце летіє в хату жовтим маслом // За шовковим теплим колобком // Стіл. На нім – «Кобзар»... буханець хліба, // Сир, терпкий калиновий вінець. // Дід махорку на столі розсипав... // За вікном заходить «на погоду» // (Каже бабця) Сонце у траву... // Ні. Я це не згадую сьогодні. // Я сьогодні просто цим живу» [1, 96—97].

У поезії «Піч наша більша була за хату» через звичні радощі дитинства – коли з печі доносяться надзвичайні запахи домашнього пирога з вишнями, коли літо, тепло, сонячно, – наскрізно, влучним порівнянням, проходить мотив роду: «Мов розходились на зрізі Дерева Роду круги...» [1, 10]. Витоки власного роду невіддільні в поета від долі народу.

У вірші «Про мого діда» («Поміряю душу легендами степу і моря...») мотив роду можемо вважати лейтмотивом. Головний образ – дід, яким ліричний герой пишається і якого любить і поважає. Це помітно з авторської характеристики дідуся, який постає мужнім і сміливим чоловіком: «Він – воїн за плугом – / З характером був характерник. // Перуна не зрікся, хоча поважав і Христа... // Вдягав вишиванку і небо вечірнє читав [1, 104]

Про своїх дідуся і бабусю Ігор Павлюк згадує і в декількох інших поезіях: «Баба», «На полині настояний туман», «Така глибока кров...» тощо.

Письменник відчуває глибоку закоріненість у рідну землю. Він знає, що першопочатком його життя є «мала» батьківщина, тому в усіх поезіях повертається саме до неї: «Отут моє крилатіє коріння, // З яким я до початку полечу... // Отут я ріс між магмою і сном» [1, 46]. Тут же постають образи рідного лісу, що «вчив свободи», і ріки, що «зв'язує з Дніпром». Ліричному герою не важливо, який цей край, – чи «багатий», чи «бідний», чи «сильний», чи «розіп'ятий», – тому що він любить його таким, як той є, оскільки його любов чиста, відверта, правдива, душевна, і тому край його «безкрайній». І

нехай навіть там «грамотки й рецепти самогонки однаково, з душею, дяк чита» [1, 46].

Мотив закоріненості втілюється через образи коріння, згадувані майже в кожній поезії: «згадую корінь», «вірю в крилатий корінь» [1, 96], «мало нас, хто знався на корінні», «корінь кроні золото наверне, до основ потягне, до основ...» [1, 110].

У поезії «Творець і гетьман» Ігор Павлюк виступає патріотом, який щиро виявляє любов до свого краю, його жителів і загалом до України. Саме тут Україна виступає ключовим образом його світобачення, до якого долучаються й інші образи – чайки, Дніпра, лірників, тополі, козаків – і разом слугують національній справі: «Сива чайка плакала в Дніпрі... // Лірники співали... // На прощання в губи цілували // Поле, ліс і гори голубі. // Півні за рікою // Піють, піють сумно, як вітри. // А тополі ходять за водою, // Розпустивши коси-вечори... // Степ – як лист турецькому султану, // І кургани – душі висоти» [1, 19]. І поруч із цим – інша Україна, «продана за волю» і «куплена за гріш» [1, 19].

Образ Славути-Дніпра, що символізує вічність і незламність України, досить часто зустрічається в ліриці І. Павлюка. Це свідоме звертання, щоб викликати відповідні асоціації, пробудити в читача почуття спорідненості з Україною, її святинями.

Безпосередньо з мотивом Батьківщини пов'язані цикли «Провінція» та «Провінція і колонія», де зображені химерні реалії сьогодення. «Провінція і колонія» складається з 5 частин, цей цикл критичний, пройнятий уболіванням за долю провінції і є гострим словом проти тих, хто її привів до цього. Поет знаходить тут якісно нові образи: «Провінція – це втома Батьківщини», «Колиски тут, могили, ковила...» [1, 15]. Автор через обурення ліричного героя наголошує, що «брешуть всі – газети і дзеркала», а далі підсилює критичну ноту: «А холуїв, а п'яниць, а розп'ять... Церков доволі, туалетів – дуля» [1, 17]. Поет не може стерпіти і нашу національну

несамостійність і схильність до рабського існування: «Як прийде німець – німцями стають» [1, 16].

У національно-політичному циклі поезій «Провінція і колонія» Ігор Павлюк рішуче таврує «підпанство наше, гірше за панів», «парторга в вишиванці – курву слів» (парторг – керівник партійної організації, партійний організатор). У циклі викривається та радянська свідомість, що не дає жити в новому суспільстві, те застаріле бачення, що не дозволяє розвинути новому.

Автор намагається показати своїм «братом», що принижує їх як «українців» і сприяє виродженню їх менталітету, втраті самостійності. Він є виразником інтересів нації, її захисником. Перед нами боротьба, що «виростає з глибинної турботи про батьківщину». Із цього випливає вельми важливий образ – сучасної української людини, як історично національно свідомої, глибоко закоріненої в українське буття, що поборе всі напасти, допоможе встати країні з колін. Продовжує цей мотив і поезія «Жили на колінах»: «Життя ж – боротьба. // А перо – для любові й атаки. // Нехай наші рани чи кості // Зализує мох» [1, 37].

Боротьба для ліричного героя – стан свідомого подолання «звичайної картини світу» й заміни її на альтернативну, де панує честь, чесність і правда.

Мотив відданості Вітчизні, жертвовності з'являється в поезії «Релігійно люблю батьківщину свою окаянну», де головний – образ України, справжньої, такої, яка вона є, з її історичними руїнами. Із історичного минулого він черпає знання для свого життя, для проникнення в сутність буття. Окрім того, Ігор Павлюк відчуває причетність до історії України через Павла Бута, якого вважає своїм пращуром.

Питання ролі митця в суспільстві було актуальним завжди: і століття тому, і у вирі сьогочасної дійсності. Так чи інакше, митець являє собою взірець мудрості, гідності, чесності, справедливості, наслідування споконвічних законів моралі. Тому на ньому лежить надзвичайна відповідальність і за свою позицію та вчинки, і загалом за долю свого народу.

Основна роль поета – служіння народу. В одній із серій поезій Павлюка відчувається, як тонко він намагався передати те, справді глибоке, усвідомлення відповідальності митця перед Богом і народом. Промовистим прикладом є вірш «Українським поетам не можна вмирати рано». Хто ж, як не поети, будуть слідкувати й одночасно коментувати життя суспільства. Вони одними з перших реагують на всі проблеми, на радощі і прикrostі в суспільному, культурному і, зрештою, політичному житті. Тому-то: «Українським поетам не можна вмирати рано [...] // Українським поетам не можна вмирати пізно [...] // Українським поетам не можна летіти в ірій...», оскільки: «більш не схоче ніхто бути долею цих степів! // А Всевишній у нас перестане душею вірити, // Коли ми розіпнем // І молодших // Його // Синів» [1, 84]. Тут Ігор Павлюк наділяє їх – як синів самого Бога – всемогутньою силою. Тому їх творіння є спасінням нашої Землі.

Кожен образ цієї поезії є своєрідним символом, у кожному образі відчутний, як відлуння, біль за Україну: «Гайдамаки-вітри калинові зашиють рани», «Як вітчизну Дніпро, ділить серце та рана навпіл // І впадає кудись, аж туди, у безкраю синь», «І солона сльоза на устах закоханих – медом», «Журавлині ключі висять на серця замку». І все це, поєднуючись, створює мінорний настрій, сум, що справді «впадає кудись, аж туди, у безкраю синь». Але через усе це пробивається промінь надії: «На планеті оцій всіх рятує лиш юна пісня, // Молоком материнським пропахла і чебрецем» [1, 84].

Твір, в якому цей мотив обігрується вже в іншому світлі, – «Одкровення», присвячене Тарасові Шевченку. Ігор Павлюк тут говорить про тих, хто розвінчує святість поезії, самої постаті Т. Шевченка та й не тільки його одного. Страшно згадати, скільки було тих закидів (часто безпідставних), тож не дарма й говорить митець: «Як знімають вінок терновий – // Це болючіше, ніж вдягають» [1, 12].

Творчість письменника, безсумнівно, пов'язана з українською землею, більш того, вона непідкупна, і жодні погляди чи зауваження не вплинуть на його думки, виражені в поезії.

Ігор Павлюк розкриває свої ідеї в контексті національних, реалізуючи їх через національні мотиви, національно закорінені традиційні образи, образи-символи тощо. Він є носієм національного духу і реалізатором національної ідеї, тому можемо говорити про яскравий прояв національного модусу в його творчому доробку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлюк І. З. Бунт : Лірика і драматичні поеми / І. З. Павлюк. — Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. — 220 с.
2. Поспелов Г. Н. Теория литературы / Г. Н. Поспелов. — М. : Высшая шк., 1978 — 351 с.
3. Теория литературы : учеб. пособие для студ. филол. фак-тов высш. учеб. заведений : в 2 т. / под ред. Н. Д. Тмарченко. — М. : Изд. центр «Академия», 2010. — Т. 1. — 2010. — 512 с.
4. Фрай Н. Анатомия критики / Н. Фрай ; пер. с англ. // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — С. 232—263.
5. Хализев В. Е. Теория литературы / В. Е. Хализев. — 4-е изд., испр. и доп. — М. : Высшая шк., 2002. — 438 с.

УРЫСЬ Т. Ю.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ МОДУС В ПОЭТИЧЕСКОМ ТВОРЧЕСТВЕ ИГОРЯ ПАВЛЮКА (НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА «БУНТ»)

В статье рассматривается национальный модус поэтического творчества Игоря Павлюка как представителя современной украинской традиционной литературы. В частности, анализируются национальные мотивы, национально укорененные образы, типичные народнопоэтические символы его поэтического творчества на материале одного из его сборников «Бунт».

Ключевые слова: модус, национальный модус, нациоцентричность, традиционность, органическая литература.

URYS' T.

**NATIONAL MODUS IN POETRY BY IGOR PAVLYUK
(ON THE MATERIAL OF THE COLLECTION OF POEMS
«REBELLION»)**

The article deals with the national modus of poetry by Igor Pavlyuk as a representative of the modern Ukrainian traditional literature. In particular, analyzes of national motives, nationally rooted resentment, the typical folkloric symbols of his poetry on the material of his collection of poems «Rebellion».

Key words: modus, national modus, traditional, organic literature.

Стаття надійшла до редколенії 14.09.2013 р.